

The Influence of Modern Changes on the Image of a Small Town within a Metropolitan Area

Agnieszka Wójtowicz-Wróbel

Wpływ współczesnych przemian na wizerunek małego miasta w obszarze metropolitalnym

Key words: small towns, image of the city, metropolitan area, identity of the city, spatial changes

Introduction

Modern social and economic changes substantially affect the space that surrounds us. At the beginning of this study it is of key importance to refer to the definitions of the “small town” in Polish conditions and what is the “image of a town”, as these notions are often mentioned in the following sections of the article. In current literature there is a lack of a single, common definition of a small town. This is associated with the different scale of cities within a settlement system (depending on the country, the upper and lower population count thresholds for a small town are defined at a different level). In Polish conditions, we most often assume that the lower end of a town’s population count is 2000 residents (the minimum number of residents that is the condition for the granting town rights), while the upper limit varies between 15 000 to 20 000 residents [Wójtowicz-Wróbel 2013]. Depending on the subject and the specifics of the research that is being performed, a small town can be defined differently from a sociological [Węgleński 1974], economic [Heffner 2008] or geographic [Zuzańska-Żysko 2006] perspective, as well as – finally – that of a spatial planner, architect or urban designer [Przesmycka 2011,

Wejchert 1947]. The synonym for “small town” is the term “township”, which, despite being introduced into academic literature several decades ago [Wejchert 1947], has not lost its meaning, reflecting both the scale of the urban layout and its specific atmosphere [Wójtowicz-Wróbel 2013]. However, we can generally state that a small town is a “grouping of a small number of structures meant for a small population group grouped on a defined and clearly planned area, and the dependencies that occur between these elements, as well as those within them” [Przesmycka 2001]. The notion of the “image of a city/town” has also been defined numerous times [Cullen 1961, Lynch 1960], with the attempt at framing the subject made by Lynch appearing to be the most clearly explained in the author’s opinion, as it concentrates on the social image of a city being the sum of individual images, while at the same time determining five elements that make up the image of a city: paths, edges, districts, nodes and landmarks.

Even though the most intensive changes in small Polish towns began after the country’s political model was changed, small towns have undergone relatively significant spatial rearrangements associated with the centrally planned economy even before the year 1989. During this period, in many small towns there were built housing block estates, educational facilities such as primary school buildings provided within

Słowa kluczowe: małe miasta, wizerunek miasta, obszar metropolitalny, tożsamość miasta, przemiany przestrzenne

Wprowadzenie

Współczesne przemiany gospodarczo-społeczne w znaczący sposób wpływają na otaczającą nas przestrzeń. Na wstępie niniejszej pracy kluczowe jest odniesienie się do definicji „małego miasta” w polskich warunkach oraz „wizerunku miasta”, gdyż są to pojęcia przywoływane w dalszej części artykułu. We współczesnej literaturze brak jest jednego, wspólnego pojęcia definiującego małe miasto. Jest to związane z różną skalą miast w systemie osadniczym (zależnie od kraju graniczną dolną i górną liczbę mieszkańców małego miasta określa się na różnym poziomie). W polskich uwarunkowaniach najczęściej przyjmuje się, iż dolna granica liczby ludności to 2000 mieszkańców (liczba mieszkańców warunkująca przyznawanie praw miejskich), natomiast górna granica waha się w przedziale między 15 000 a 20 000 mieszkańców [Wójtowicz-Wróbel 2013]. Zależnie od tematyki i specyfiki prowadzonych badań małe miasto definiuje się inaczej z punktu widzenia socjologicznego [Węgleński 1974], ekonomicznego [Heffner 2008], geograficznego [Zuzańska-Żyśko 2006] czy wreszcie z perspektywy planisty przestrzennego, architekta bądź urbanisty

[Przesmycka 2011, Wejchert 1947]. Synonimem pojęcia „małe miasto” jest określenie „miasteczko”, które wprowadzone do literatury fachowej kilkadziesiąt lat temu [Wejchert 1947] nie straciło na wartości, oddając jednocześnie zarówno skalę układu urbanistycznego, jak i jego specyficzny klimat [Wójtowicz-Wróbel 2013]. Najogólniej jednak można powiedzieć, iż małe miasto jest „zgrupowaniem na określonym i czytelnie rozplanowanym terenie niewielkiej liczby budowli dla niewielkiego zgrupowania ludności, oraz zależności zachodzące między tymi elementami oraz wewnątrz nich” [Przesmycka 2001]. Również pojęcie „wizerunku miasta” definiowane było wielokrotnie [Cullen 1961, Lynch 1960], gdzie próba ujęcia tematu przez Lyncha zdaje się być zdaniem autorki najklarowniejsza, koncentrując się na społecznym obrazie miasta jako wynikowej obrazów indywidualnych, a jednocześnie określając pięć typów elementów składających się na obraz miasta: drogi, krawędzie, rejony, węzły, punkty orientacyjne.

Chociaż najbardziej intensywne przemiany miasteczek polskich zapoczątkowane zostały po reformie systemowej państwa, małe miasta już przed 1989 r. odnotowywały znaczące w ich skali przeobrażenia przestrzenne związane z gospodarką centralnie sterowaną. W tym okresie w wielu małych miastach wybudowane zostały osiedla bloków z tzw. wielkiej płyty, obiekty edukacji (np.

szkoły podstawowe w ramach programu „Tysiąc szkół na tysiąclecie państwa polskiego”, obiekty służby zdrowia czy obiekty handlu. Zarówno budynki mieszkalne budowane w tamtym okresie, jak i usługowe skalą i formą nie były dopasowane do małomiasteczkowej zabudowy miasteczek polskich.

Transformacja systemowa u schyłku lat 80. przyczyniła się do kontynuacji zapoczątkowanych w minionych dekadach przekształceń. Tematyka małych miast w procesie przemian poruszana jest w literaturze wielokrotnie [Borcz 2008, Borcz, Niedźwiedzka-Filipiak, Zaniewska 2009, Gonda-Soroczyńska 2015, Masztalski 2005, Heffner, Halama 2012, Mlek, Zipser 2007, Zaniewska 1998]. Tworzenie wolnego rynku opartego na własności prywatnej, zmiana mentalności społecznej czy transformacja ustrojowa miały wpływ także na przeobrażenia struktur miejskich. Na tym tle małe miasta zdają się być organizmami szczególnie wrażliwymi i podatnymi na liczne przeobrażenia. Transformacja gospodarcza dająca możliwość indywidualnych inicjatyw i zarobkowania, a także transformacja społeczna zmieniająca w pewnym stopniu mentalność mieszkańców małych miast i pozwalająca na społeczno-gospodarcze otwarcie się na nowe wyzwania ekonomiczne, w sposób bardzo istotny zapisały się w przestrzeni miasteczek, w różnym stopniu wpływając na wizerunek wielu z nich. W przypadku jednych

the “1000 Schools for the 1000th Anniversary of the Polish State” programme, healthcare facilities or commercial buildings. Both residential and commercial buildings built at that period were not adjusted to the character of the architecture of small Polish towns.

Political transformation at the end of the 1980’s has led to the continuation of changes that had begun in the preceding decades. The subject of small towns in the process of these transformations was mentioned numerous times in literature [Borcz 2008, Borcz, Niedźwiedzka-Filipiak, Zaniewska 2009, Gonda-Soroczyńska 2015, Masztalski 2005, Heffner 2008, Mlek, Zipser 2007, Zaniewska 1998]. The establishment of a free market based on private ownership, changes in social mentality, as well as political transformation also had an effect on the changes of urban structures. Against this backdrop, small towns appear to be particularly sensitive entities, prone to numerous transformations. The economic transformation providing the opportunity to earn money, as well as the social transformation and gradual changing the mentality of the residents of small towns were both reflected in the space of small towns in a very significant manner and influenced their urban images. In case of several towns, changes in their image resulting from modern rearrangement are particularly noticeable, while in other cases they are quite small. This is associated with numerous factors,

including the accessibility of a small town in relation to Krakow, with preserved qualities and identity (material and intangible cultural heritage, environmental and landscape heritage), as well as elements associated with the activity of local authorities and governments, social initiatives or a widely understood forms of use that a particular town offers.

Factors that shape the degree of preserving a small-town image – analysis of the chosen towns within Krakow Metropolitan Area

Small towns of Krakow Metropolitan Area have been subjected to significant changes after the year 1989. Apart from their image transformation resulting from direct social, economic and political changes, it was the direct location of small towns within Krakow’s area that had a considerable influence on their current condition. The accessibility of small towns in terms of transport enabled some of them to become attractive places of residence or a popular weekend destinations, while others have remained on the sidelines of change. The ease of the everyday commuting along the route “small town – Krakow – small town” has been one of factors significant for the intensive changes of the image of

small towns¹. Another equally crucial factor is property prices – which are lower than those in Krakow City or its suburban zones – and the possibility of building private houses. Apart from these two factors associated with transport and finances, equally important elements that considerably influence changes in small towns are their identity and widely understood attractiveness, which, on the one hand, can be described as attractiveness arising from well-preserved values, and attractiveness of forms of use offered by a town, which are elements that this study is chiefly focused on.

The assumption of the study was the examination of all the small towns of Krakow Metropolitan Area² with a population count that does not exceed 15 000, divided into three groups: towns of up to 5 000 inhabitants, 5 000–10 000 inhabitants and 10 000–15 000 inhabitants³. The table below (Tab. 1) also includes towns that somehow lost their city rights, but nevertheless maintained their urban, small town character, a well-preserved, historical urban layout and function in a typically urban way in relation to their surrounding areas (Koszyce, Lanckorona, Gdów). The study encompasses 14 settlements.

In order to illustrate relations among particular towns and between them as a whole and the City of Kraków, the group of analysed localities are presented below (Fig. 1).

miast zmiany wizerunku oparte na współczesnych przemianach są szczególnie wyraźne, w przypadku innych są one niewielkie. Związane jest to z wieloma czynnikami, w tym z dostępnością małego miasta względem Krakowa, z zachowanymi walorami i tożsamością (materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, dziedzictwo przyrodnicze i dziedzictwo krajobrazowe), a także elementami związanymi z działalnością lokalnych władz i samorządów, inicjatywami społecznymi czy szeroko rozumianą atrakcyjnością funkcji w miasteczku.

Czynniki kształtujące stopień zachowania małomiasteczkowego wizerunku - analiza zbioru miast Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego

Małe miasta Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego po 1989 r. poddane były znaczącym przemianom. Prócz przekształceń wizerunku będących efektem bezpośrednich przemian społeczno-gospodarczo-ustrojowych istotny wpływ miało także położenie małych miast w strefie oddziaływania Krakowa. Dostępność komunikacyjna miasteczek sprawiła, że jedne z nich stały się atrakcyjnym miejscem zamieszkania czy

wypoczynku weekendowego, a inne pozostały na uboczu przemian. Łatwość codziennego przemieszczania się na trasie „małe miasto – Kraków – małe miasto” była jednym z czynników intensywnych zmian wizerunku miasteczek¹. Kolejnym równie istotnym elementem były – niższe niż w Krakowie czy obszarach podmiejskich – ceny gruntów i możliwość wybudowania własnego domu. Prócz tych dwóch czynników, które określić można mianem „komunikacyjno-ekonomicznych”, równie istotnymi elementami wpływającymi znacząco na przemiany miasteczek są ich tożsamość i szeroko pojmowana atrakcyjność, którą określić można jako atrakcyjność zachowanych wartości, a także atrakcyjność funkcji występujących w miejscowości. W głównej mierze na tych właśnie elementach skupiono się w niniejszym artykule.

Założono, iż badaniom zostaną poddane wszystkie małe miasta

Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego², których liczba ludności nie przekroczyła 15 000 mieszkańców w podziale na trzy grupy: do 5000 mieszkańców, 5000–10 000 mieszkańców i 10 000–15 000 mieszkańców³. W tabeli 1 uwzględniono także te miejscowości, które z różnych przyczyn utraciły prawa miejskie, posiadają jednak miejski charakter, małomiasteczkową skalę, często także zachowany zabytkowy układ urbanistyczny i pełnią funkcje o miejskim charakterze na otaczającym je terenie (Koszyce, Lanckorona, Gdów). W badaniach uwzględniono 14 miejscowości.

W celu zobrazowania relacji zachodzących wzajemnie pomiędzy poszczególnymi miejscowościami oraz pomiędzy miejscowościami a Krakowem zbiór analizowanych ośrodków zaprezentowano na poniższej ilustracji (ryc. 1):

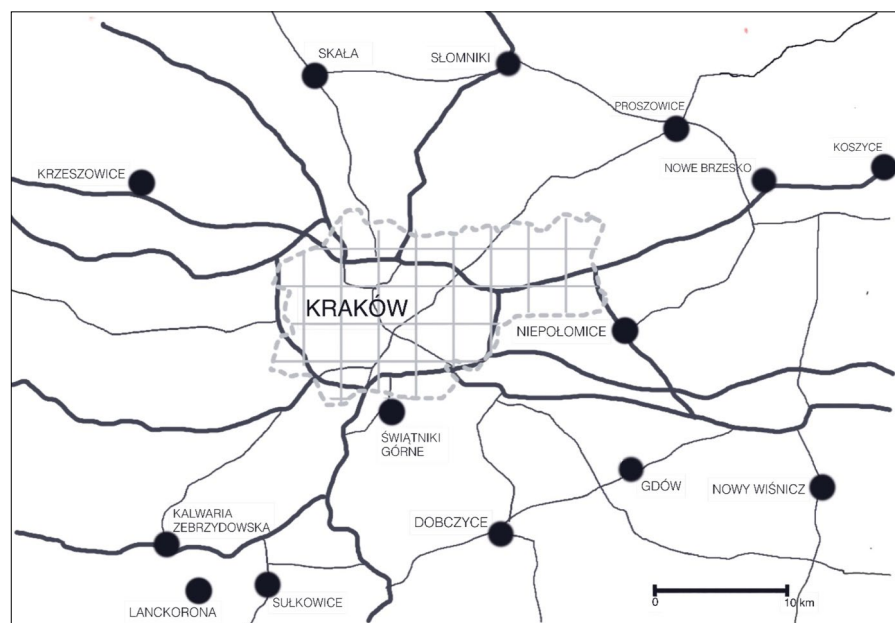

Fig. 1. Spatial distribution of the analysed towns in relation to Krakow, against the background of transport network (fig. A. Wójtowicz-Wróbel, 2017)

Ryc. 1. Rozmieszczenie przestrzenne analizowanego zbioru miast względem Krakowa na tle sieci układu komunikacyjnego (oprac. A. Wójtowicz-Wróbel, 2017)

The table below (Tab. 1) presents the analysis of elements affecting the image of towns (divided into the preserved qualities of towns and urban functions that they perform), as well as the degree of the preservation of the image of a small town. The degree of the preservation of a town's qualities has been evaluated in the first part of the table, dividing it into four groups:

- The degree of the preservation of material cultural heritage – the number of structures placed under various forms of protection, both within a town, as well as in its vicinity (religious buildings, palaces and castles, historical residential buildings, etc.), preserved urban layouts, protected building complexes (manorial and palatial complexes, etc.), as well as buildings which are not

legally protected, but, due to their character, signify the identity of a place.

- The degree of the preservation of intangible cultural heritage – including local traditions, festivals and rituals, heritage in the form of oral tradition, songs, traditional local arts and crafts, culinary traditions, local production techniques, etc.

Table. 1 Small towns and settlements of urban character within the borders of Krakow Metropolitan Area – preserved qualities and fulfilled roles as elements influencing the preservation of a small-town image

Small town	The preserved qualities				Forms of use		The degree of the preservation of a small-town image	
	The degree of the preservation of tangible cultural heritage	The degree of the preservation of intangible cultural heritage	Natural qualities within the town and its surroundings	Landscape qualities within the town and its surroundings	The attractiveness of use	The diversity of said forms of use	measurable (a small-town type built environment and urban layout, the scale of the town, etc.)	non-measurable (small-town atmosphere, traditions, rituals, characteristic forms of use, etc.)
Koszyce	•	••	•	•	•	M	•••	•
Nowe Brzesko	••	••	•	•••	•	M	•••	•
Lanckorona	•••	•••	••	•••	•••	M	•••	•••
Świątniki Górne	•	•	•	••	•	M	•	•
Nowy Wiśnicz	•••	••	•	•••	••	M	•••	••
Skąpa	•	••	•••	•••	••	M	•••	••
Gdów	•	•	•	••	••	M	•	•
Słomniki	•	••	•	•••	••	M	•••	••
Kalwaria Zebrzydowska	•••	•••	••	•••	•••	MU	••	••
Proszowice	•	••	•	•	••	M	••	••
Dobczyce	••	•	••	•••	••	M	••	••
Sułkowice	•	•	•	••	••	M	•	•
Krzyszowice	•	••	•	•	••	MU	••	•
Niepolomice	•••	•••	•••	••	•••	MU	•	•••

••• – high degree of the presence of qualities forms of use or the preservation of image •• – moderate degree of the presence of qualities forms of use or the preservation of image • – low degree of the presence of qualities forms of use or the preservation of image

M. – monofunctional small towns, **MU** – mixed-use small towns

Source: based on field research and materials available in township and community offices (elaborated by A. Wójtowicz-Wróbel, 2016)

W poniższej tabeli przeanalizowano elementy wpływające na wizerunek miasta (dzieląc je na zachowane walory miasteczek i na pełnione funkcje), a także stopień zachowania małomiasteczkowego wizerunku. W pierwszej części tabeli oceniono stopień zachowania walorów miasteczka w rozbiciu na cztery grupy:

- Stopień zachowania dziedzictwa kulturowego materialnego

– uwzględniono liczbę obiektów objętych różnymi formami ochrony zarówno w mieście, jak i jego otoczeniu (obiekty sakralne, pałace i zamki, zabytkowe obiekty mieszkalne i in.), zachowane układy urbanistyczne, chronione zespoły zabudowy (zespoły dworskie i pałacowe i in.), a także takie obiekty, które nie są prawnie chronione, lecz ze względu na

swój charakter świadczą o tożsamości miejsca.

- Stopień zachowania dziedzictwa kulturowego niematerialnego – uwzględniono lokalne tradycje, obchody i obrzędy, dziedzictwo w postaci ustnych przekazów, pieśni, wytwarzanie tradycyjnymi metodami lokalnego rzemiosła i tworzenie sztuki, tradycje kulinarne, techniki lokalnej produkcji i in.

Tabela 1. Małe miasta i miejscowości o miejskim charakterze w granicach Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego – zachowane walory i pełnione funkcje jako elementy wpływające na stopień zachowania małomiasteczkowego wizerunku

Miejscowość	Zachowane walory				Pełnione funkcje		Stopień zachowania małomiasteczkowego wizerunku	
	Stopień zachowania dziedzictwa kulturowego materialnego	Stopień zachowania dziedzictwa kulturowego niematerialnego	Walory przyrodnicze w mieście i jego otoczeniu	Walory krajobrazowe w mieście i jego otoczeniu	Atrakcyjność funkcji	Mnogość funkcji	mierzalnego (małomiasteczkowa zabudowa, układ urbanistyczny, skala miasta i in.)	niemierzalnego (małomiasteczkowy nastrój, tradycje, obrzędy, charakterystyczne funkcje i in.)
Koszycy	●	●●	●	●	●	M	●●●	●
Nowe Brzesko	●●	●●	●	●●●	●	M	●●●	●
Lanckorona	●●●	●●●	●●	●●●	●●●	M	●●●	●●●
Świątyni Górne	●	●	●	●●	●	M	●	●
Nowy Wiśnicz	●●●	●●	●	●●●	●●	M	●●●	●●
Skąła	●	●●	●●●	●●●	●●	M	●●●	●●
Gdów	●	●	●	●●	●●	M	●	●
Słomniki	●	●●	●	●●●	●●	M	●●●	●●
Kalwaria Zebrzydowska	●●●	●●●	●●	●●●	●●●	P	●●	●●
Proszowice	●	●●	●	●	●●	M	●●	●●
Dobczyce	●●	●	●●	●●●	●●	M	●●	●●
Sułkowice	●	●	●	●●	●●	M	●	●
Krzyszowice	●	●●	●	●	●●	P	●●	●
Niepołomice	●●●	●●●	●●●	●●	●●●	P	●	●●●

●●● – wysoki stopień występowania walorów, funkcji lub zachowania wizerunku ●● – umiarkowany stopień występowania walorów, funkcji lub zachowania wizerunku ● – niski stopień występowania walorów, funkcji lub zachowania wizerunku
M. – miejscowości monofunkcyjne, **P** – miejscowości polifunkcyjne

Źródło: badania terenowe oraz dostępne materiały w Urzędach Miast i Gmin (oprac. A. Wójtowicz-Wróbel, 2016)

- The degree of the preservation of natural qualities within a town and its surroundings – the analysis includes natural heritage under various forms of protection, including national parks, nature preserves, landscape parks, natural monuments, ecological sites, areas protected as a part of the Natura 2000 programme, and others. It also takes into account those natural elements which are not under any form of protection, but which nevertheless considerably influence the identity of a town (rows of trees underlining the composition of a town, trees at the closure of compositional axes, etc.).

- The degree of the preservation of landscape qualities, as the sum of the elements of cultural heritage and natural qualities – the analysis includes both landscape qualities taking into account views of the town from the outside (silhouettes and panoramas, perspective foregrounds, backgrounds and dominants) as well as viewpoints from the interior of the town towards the surrounding areas (for instance: perspective openings from the marketplace to the surrounding areas, etc.).

The preserved qualities within a town were evaluated on a three-degree scale, with the indication of towns, in which the degree of the preservation of cultural, natural or landscape qualities is:

- high – the group includes towns having a sizeable amount of

preserved qualities, but not outstanding ones, as well as those settlements which often have a smaller amount of preserved qualities that are special for various reasons (venues from the UNESCO World Heritage Sites List, national parks etc.);

- moderate – these are towns with qualities elevating their image and importance within a region, (not outstanding qualities);

- low – towns with a minuscule amount of the preserved qualities, whether cultural, natural or landscape.

Important elements considerably influencing the image of a town are its roles and functions. Table 1 provides a comparison of the forms of use encountered in towns from two perspectives:

- As a degree of attractiveness of forms of use to a town's inhabitants and visitors. By placing them on a scale with three degrees, the attractiveness of the forms of use within a town can be evaluated as: high (towns which possess special forms of use, often of a supra-regional attractiveness), moderate (towns which possess basic forms of use in terms of meeting the needs of their inhabitants, with some forms of use, which make them different from other towns), low (settlements that have very few basic forms of use, often with the lack of some forms of use which are basic in terms of meeting the inhabitants' needs).

- The amount and character of the main forms of use within a city were evaluated, which made possible pointing out whether towns are complexes that have a single, identifiable, characteristic main form of use (for instance towns surrounded by farmland mainly supporting agriculture), or that they are multi-use complexes, where it is difficult to point out a single characteristic form of use or a group of similar leading forms of use.

The qualities preserved in towns, as well as the roles that they play have been compared with the evaluation of the degree of preservation of their small-town image, which was the result of analyses regarding the qualities and forms of use themselves, as well as field research. This image was divided into two types: the image of a small town created with the use of measureable elements which took into account a small-town type built environment, the scale of a town, a town's preserved natural elements and measureable elements that are the components of a landscape that underlines the qualities of a small town. The level of the preservation of a small-town image – created with the use of non-measureable elements, such as preserved and cultivated traditions within a town, the organising of fairs with local art, cuisine, workshops that teach the production of local crafts using traditional methods or workshops teaching local song and dance, as well as other events

- Stopień zachowania walorów przyrodniczych w mieście i jego otoczeniu – przeanalizowano dziedzictwo przyrodnicze objęte różnymi formami ochrony, w tym parki narodowe, rezerваты przyrody ożywionej i nieożywionej, parki krajobrazowe, pomniki przyrody, użytki ekologiczne, obszary chronione Natura 2000 i inne. Uwzględniono także te elementy przyrodnicze, które nie są objęte żadnymi formami ochrony, lecz w istotny sposób wpływają na tożsamość miasta (szpalery podkreślające kompozycję miasta, drzewa na zamknięciu osi kompozycyjnych i inne).

- Stopień zachowania walorów krajobrazowych jako wypadkowej elementów dziedzictwa kulturowego i wartości przyrodniczych – przeanalizowano zarówno wartości krajobrazowe, uwzględniając widoki na miasto z zewnątrz (sylwety i panoramy, przedpola widokowe, tła widokowe i dominanty), jak i widoki z wnętrza miasta na tereny otaczające (np. otwarcia widokowe z rynku na otaczające tereny i in.).

Zachowane walory w miasteczku oceniono w trójstopniowej skali, wskazując miejscowości, w których stopień zachowania walorów kulturowych, przyrodniczych czy krajobrazowych jest:

- wysoki – do tej grupy należą zarówno te miasta, które posiadają znaczną liczbę zachowanych wartości, lecz nie są to cechy

wybitne, oraz te miejscowości które niejednokrotnie posiadają mniejszą ilość zachowanych walorów, jednak są one z różnych względów szczególne (obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury UNESCO, parki narodowe i in.);

- umiarkowany – to miasteczka posiadające walory podnoszące ich wizerunek i znaczenie w obszarze, ale nie są to walory szczególne;
- niski – miasteczka, w których występuje znikoma ilość zachowanych walorów i wartości kulturowych, przyrodniczych czy krajobrazowych.

Istotnymi elementami, które w sposób znaczący wpływają na wizerunek miasta, są pełnione przez miasteczko funkcje. W tabeli 1 zestawiono funkcje występujące w miejscowościach w dwóch ujęciach:

- Jako stopień atrakcyjności funkcji dla mieszkańców i przyjezdnych. Szeregując je w trójstopniowej skali, oceniono atrakcyjność występujących w miasteczkach funkcji jako: wysoką (miejscowości posiadające funkcje szczególne, często o atrakcyjności ponadregionalnej), umiarkowaną (miasteczka posiadające podstawowe funkcje na potrzeby mieszkańców i nieliczne funkcje wyróżniające je na tle innych miast), niską (miejscowości posiadające bardzo nieliczne funkcje podstawowe, często także brak jest

niektórych funkcji podstawowych na potrzeby mieszkańców).

- Oceniono ilość i charakter występujących w mieście głównych funkcji, dzięki czemu wskazano, czy miasteczka są ośrodkami posiadającymi jedną, identyfikowalną i wiodącą funkcję charakterystyczną (np. miasteczka w rolniczym terenie pełniące głównie funkcje obsługi rolnictwa), czy wręcz przeciwnie, są to ośrodki multifunkcyjne, gdzie trudno jest wskazać jedną charakterystyczną funkcję bądź grupę podobnych do siebie funkcji wiodących.

Zachowane walory w miasteczkach oraz pełnione przez nie funkcje zestawiono z oceną stopnia zachowania małomiasteczkowego wizerunku, który był wynikiem analiz dotyczących walorów i pełnionej funkcji, a także badań terenowych. Wizerunek ten podzielono na dwa rodzaje: wizerunek małego miasta tworzony za pomocą elementów mierzalnych, w którym uwzględniono zabudowę małomiasteczkową, skalę miasta, zachowaną przyrodę i elementy mierzalne będące składowymi krajobrazu podkreślającego cechy małego miasteczka. Wskazano także poziom zachowania małomiasteczkowego wizerunku, tworzonych za pomocą elementów niemierzalnych, takich jak zachowane i kultywowane tradycje w miasteczku, organizowane kiermasze lokalnej sztuki, kulinariów, warsztaty nauki wytwarzania lokalnego rzemiosła tradycyjnymi metodami, czy warsztaty

associated with a small-town atmosphere and traditions.

The level of the occurrence of qualities in small towns presented in Table 1 was determined on the basis of two types of research: field research performed in small towns and an analysis of available materials (planning documents, registers of protected objects, etc.). During the evaluation of the preserved tangible cultural heritage, the author took into account information made available by township and community offices (regarding the amount of preserved legally protected structures), in addition to considering those structures that are not under legal protection, but that could have been described during field research as structures or building complexes that provide a locality with a unique, small-town atmosphere and character. In the case of preserved natural heritage, its evaluation – apart from field research – was also based on objective data obtained from natural protection registries available at community offices. The assessment of the attractiveness of functions and its degree of occurrence in towns was performed on the basis of information obtained in township and community offices, as well as on the author's own evaluation performed on the basis of field research.

Another significant part of the source materials was an analysis of planning data. Information available in planning documents constituting local law, as well as in Spatial

Development Conditions and Directions Studies (currently under development) was taken into account in the study. Based on the analysis of the materials obtained, we can conclude that there are large differences regarding a degree of the inclusion of information contained in Local Spatial Development Plan, Study of Conditions and Directions or Unitary Development Plan that can be directly referred to the image of a small town. In the case of a town's measurable qualities (e.g. legally protected objects or greenery), we can obviously discuss direct references and their inclusion in designs, however, in terms of non-measurable and intangible heritage, for instance landscape heritage, this once again varies to a great extent: from being significantly featured, for instance, in references to landscape heritage, to insignificant qualities mentioned in planning drafts. Based on research performed in 14 communities, the following two observations can be formulated in regards to planning activity: on the one hand, the awareness of municipal authorities regarding the preserved heritage of a community is often reflected in actual regulations in planning documents (especially in the case of intangible qualities), while on the other, limitations in regards to the wording of regulations regarding such qualities are often imposed somewhat due to administrative reasons (the outline of borders). There is also a lack of correlation between planning documents that are developed

in adjacent communities, in which visual or landscape relations are often strongly linked and mutual.

The degree of the preservation of factors influencing the measurable and non-measurable image of small towns of the KMA – discussion of the results of the analysis

On the basis of research results we can observe that from among the 14 towns that were analysed, only four have a high degree of cultural heritage preservation. These are the following: Lanckorona (Fig. 2, the preserved historical urban layout and numerous legally protected timber structures), Niepołomice (the Royal Castle – the most important historical building of the town – preserved), Kalwaria Zebrzydowska (the Monastery of the Order of St. Bernard with its surrounding area has been placed on the UNESCO World Heritage Site List), Nowy Wiśnicz, with its preserved urban layout, the castle of Kmita and Lubomirski families and the former Monastery of the Discalced Carmelites. At the same time, more than half of the towns have very few structures that constitute cultural

nauki lokalnego śpiewu i tańca oraz inne imprezy powiązane z małomiasteczkowym nastrojem i kulturowymi tradycjami.

Przedstawiony w tabeli 1 poziom występowania walorów w małych miastach określony został na podstawie dwóch rodzajów badań: badań terenowych wykonanych w małych miastach i analiz dostępnych materiałów (dokumenty planistyczne, rejestry obiektów chronionych i in. dostępnych). Przy ocenie zachowanego dziedzictwa kulturowego materialnego pod uwagę wzięto dane udostępniane przez urzędy miast i gmin (mówiące o liczbie zachowanych obiektów prawnie chronionych), a także uwzględniono te obiekty, które nie są prawnie chronione, jednak w badaniach terenowych określić można je jako obiekty lub zespoły zabudowy nadające miejscowości jej niepowtarzalny, małomiasteczkowy nastrój i charakter. Również w przypadku zachowanego dziedzictwa przyrodniczego ocena – prócz badań terenowych – opierała się na obiektywnych danych z rejestrów ochrony przyrody dostępnych w urzędach gmin. Ocena atrakcyjności funkcji i mnogości jej występowania w miastach sporządzona została na podstawie informacji uzyskanych w urzędach miast i gmin oraz oceny własnej na podstawie badań terenowych.

Istotnym elementem materiałów źródłowych była analiza danych planistycznych. W badaniach uwzględniono informacje dostępne

w dokumentach planistycznych prawa miejscowego, jak i w sporządzanych Studiach Uwarunkowań Kierunków i Zagospodarowania Przestrzennego. Na podstawie analizy otrzymanych materiałów można stwierdzić, iż informacje, które bezpośrednio odnieść można do wizerunku małego miasta, w bardzo różnym stopniu zawarte zostały w MPZP i SUIKZP. W przypadku walorów mierzalnych miasta (np. obiekty czy zieleń prawnie chroniona) z oczywistych względów można mówić o bezpośrednich odniesieniach i uwzględnieniu w projektach, natomiast w zakresie dziedzictwa niemierzalnego lub niematerialnego kształtuje się to na bardzo różnym poziomie: od uwzględniania w stopniu znacznym niematerialnego dziedzictwa, np. krajobrazowego, do znikomych walorów zapisanych w projektach planistycznych. Na podstawie przeprowadzonych badań w 14 gminach, w odniesieniu do działań planistycznych nasuwają się dwa spostrzeżenia: z jednej strony – świadomość władarzy miast dotycząca zachowanego dziedzictwa w gminie często ma przełożenie na faktyczny zapis w dokumentach planistycznych (szczególnie w przypadku walorów niematerialnych), z drugiej strony natomiast, niejednokrotnie ograniczenia w zapisie w przypadku tego typu walorów narzucane są niejako ze względów administracyjnych (przebieg granic). Brak jest korelacji między dokumentami planistycznymi sporządzanymi

w sąsiadujących ze sobą gminach, gdzie niejednokrotnie zależności widokowe czy krajobrazowe są silnie powiązane i wzajemne.

Poziom zachowania czynników wpływających na wizerunek mierzalny i niemierzalny małych miast KOM – omówienie wyników analiz

Na podstawie przeprowadzonych badań można zauważyć, iż spośród 14 miejscowości poddanych analizom jedynie cztery miasta posiadają zachowane dziedzictwo kulturowe w stopniu wysokim. Do miast tych należą Lanckorona (ryc. 2; zachowany zabytkowy układ urbanistyczny oraz liczne obiekty drewniane prawnie chronione), Niepołomice – (zachowany m.in. Zamek Królewski będący najważniejszym obiektem zabytkowym miasteczka), Kalwaria Zebrzydowska (klasztory oo. Bernardynów wraz z otaczającym terenem wpisany na listę Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury UNESCO), a także Nowy Wiśnicz z zachowanym układem urbanistycznym zamkiem Kmitów i Lubomirskich i dawnym klasztorem Karmelitów Bosych. Jednocześnie

heritage. It is usually a parish church under architectural conservation or historical residential buildings, whilst in the outer zones of towns are farms or manors with well-structured greenery complexes.

The analysis of intangible heritage shows that only three towns have the degree of heritage preservation high enough to be considered on the scale of the voivodship or a wider one. These towns are Lanckorona, famous for its festival “Anioł w miasteczku” and numerous artistic events (classes and workshops involving painting, sculpture, folk arts and crafts fairs, painting exhibitions, poetry events, etc.), as well as the town of Niepołomice, which bases its attractiveness on, among other things, bringing back traditions associated

with the Royal Castle (the organisation of historical music concerts, shows featuring fighting knights, historical cuisine, etc.) and Kalwaria Zebrzydowska, a local religious centre famous for its yearly enactment of the Passion of Christ. Simultaneously, the analysed group contains only four cities in which image-influencing intangible cultural heritage is present in only a small degree (Świątyniki Górne, Dobczyce, Sułkowice and Gdów).

Niepołomice area is the location of Puszcza Niepołomicka (The Niepołomice Forest), a unique object and local attraction making Niepołomice one of two towns featured in the table, in which the level of the preservation of natural qualities is the highest. The second town is Skała, located in the vicinity

of Ojców National Park. Among 14 towns, 9 have no significant natural assets. If comparing the degree of the preserved natural heritage, only three towns have low landscape qualities, whereas 7 towns have particularly well preserved ones. This is associated with the aforementioned natural assets that create perspective backgrounds and foregrounds on the one hand (the area around Lanckorona, Nowy Wiśnicz, Skała or the hills with the monastery of the Order of St. Bernard in Kalwaria Zebrzydowska), with a characteristic and typically Polish picturesque agrarian landscape around the towns – particularly the smallest ones – on the other (a drawing of fields on the hills around Słomniki (Fig. 3), or the perspective foreground with a bend of the Vistula and the perspective background of the farming fields in Nowe Brzesko).

Other elements strongly influencing the image of a town are its main forms of use. Kalwaria Zebrzydowska, Lanckorona and Niepołomice are three towns, where forms of use were found very attractive in comparison to other towns. In the case of Kalwaria Zebrzydowska it is first and foremost its functioning as a site of pilgrimage (the monastery of the Order of St. Bernard along with its surroundings), as well as the craftsmanship and production within the town (the production of traditional furniture from Kalwaria). Lanckorona is a rather small town, but has a strong cultural role. Lanckorona provides

Fig. 2. The well-preserved historical buildings of Lanckorona (photo by A. Wójtowicz-Wróbel, 2015)

Ryc. 2. Zachowana zabytkowa zabudowa Lanckorony (fot. A. Wójtowicz-Wróbel, 2015)

ponad połowa miast posiada bardzo nieliczne obiekty dziedzictwa kulturowego. Przeważnie jest to kościół parafialny objęty ochroną konserwatorską lub zabytkowe obiekty zabudowy mieszkaniowej, a w strefach zewnętrznych miasteczek folwarki czy dwory z założeniami komponowanej zieleni.

W przypadku analizy zachowanego dziedzictwa niematerialnego jedynie w trzech miejscowościach stopień zachowania dziedzictwa jest na tyle wysoki, by zauważalne było ono w skali wojewódzkiej czy szerszej. Te miejscowości to Lanckorona słynąca z corocznego festiwalu „Anioł w miasteczku” i licznych działań artystycznych (warsztaty i plenery malarskie, rzeźbiarskie, fotograficzne, targi sztuki ludowej i lokalnego rzemiosła, wystawy malarstwa, odczyty poezji i inne), a także Niepołomice, które swą atrakcyjność opierają między innymi na przywracaniu na nowo tradycji związanych z Zamkiem Królewskim (organizacja koncertów muzyki dawnej, pokazów sztuk walk rycerskich, degustacji dawnej kuchni i in.) i Kalwaria Zebrzydowska będąca lokalnym centrum kultu religijnego; słynąca z corocznej inscenizacji Męki Pańskiej. Jednocześnie w analizowanej grupie występują jedynie cztery miasta, w których niematerialne dziedzictwo kulturowe wpływające na wizerunek zachowane jest w stopniu niewielkim (Świątniki Górne, Dobczyce, Sułkowice i Gdów).

W otoczeniu Niepołomic znajduje się Puszcza Niepołomska stanowiąca szczególną atrakcję i z tego względu w powyższej tabeli Niepołomice są jednym z dwóch miast, w których stopień zachowania walorów przyrodniczych w mieście i jego otoczeniu jest najwyższy. Drugim miastem jest Skała, która znajduje się w bliskim sąsiedztwie Ojcowskiego Parku Narodowego. Spośród 14 miast aż 9 nie posiada znaczących walorów przyrodniczych na terenie miasta lub w jego otoczeniu. W porównaniu z zachowanym dziedzictwem przyrodniczym jedynie trzy miejscowości mają niskie walory krajobrazowe, a aż 7 miast zachowało je w stopniu szczególnym. Jest to związane, z jednej strony, ze wspomnianymi wcześniej walorami natury tworzącymi tła i przedpola widokowe (otoczenie Lanckorony, Nowego Wiśnicza, Skały czy wzgórze wraz z klasztorem oo. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej), a z drugiej strony, z charakterystycznym i typowo polskim, malowniczym krajobrazem rolniczym dookoła miast, szczególnie tych najmniejszych (rysunek między wzgórzami wokół Słomnik (ryc. 3) czy przedpole widokowe z zakolem Wisły i tło widokowe pól uprawnych w Nowym Brzesku).

Kolejnym elementem wpływającym intensywnie na wizerunek miasta są główne funkcje występujące w miasteczku. Kalwaria Zebrzydowska, Lanckorona i Niepołomice to trzy miasta, w których funkcje ocenione zostały jako bardzo

atrakcyjne na tle innych miast. W Kalwarii Zebrzydowskiej jest to przede wszystkim funkcja pielgrzymkowa (klasztor oo. Bernardynów wraz z otoczeniem), a także funkcja rzemieślniczo-wytwórcza w miasteczku (produkcja tradycyjnych mebli kalwaryjskich). Lanckorona jest niewielką miejscowością, jednak o mocno ugruntowanej funkcji kulturowej. Lanckorona spełnia podstawowe funkcje dla mieszkańców i przyjezdnych, lecz główny kierunek funkcjonalny, który wspierany jest przez lokalne władze, instytucje społeczne i samych mieszkańców, to funkcja kulturowa i połączona z nią funkcja turystyczna. Rozwijają się one, opierając się na zachowanych wartościach mierzalnych miasteczka (liczne obiekty zabytkowe zaadaptowane na galerie sztuki, pracownie malarskie, rzeźbiarskie i inne, a także na funkcje obsługi turystów przyjeżdżających do miasteczka na festiwale, targi rzemiosła czy pobyt wypoczynkowy), jak i niemierzalnych (niepowtarzalny charakter miejsca, lokalne obrzędy, tradycje i sztuka). Tworzenie atrakcyjnych, często unikalnych nowych funkcji, opierając się na lokalnych tradycjach i sztuce, jest jednym ze sposobów na podniesienie atrakcyjności miejscowości. Trzecie miasteczko, Niepołomice, spośród omawianych miast przekształca się najdynamiczniej, co w sposób istotny wpływa na jego wizerunek i pociąga za sobą także powstawanie licznych nowych funkcji. Niepołomice określić można mianem

Fig. 3. The agrarian landscape in the vicinity of Słomniki (fig. A. Wójtowicz-Wróbel, 2016)

Ryc. 3. Rolniczy krajobraz w otoczeniu Słomnik (rys. A. Wójtowicz-Wróbel, 2016)

the basic forms of use for residents and visitors, but the main direction is culture and tourism supported both by local government, social institutions and the residents themselves. These two branches are developed on the basis of the preserved measurable qualities of the town (numerous historical buildings adapted for use as art galleries, painting studios, sculpting workshops and others, as well as services for tourists visiting the town for festivals, arts and crafts fairs or recreational stays), as well as non-measurable (the unique character of the place, local rituals, traditions and art). The creation of attractive and unique new forms of use based on local traditions and art is one of ways of increasing the attractiveness of the venue. The third town, Niepołomice, is experiencing the most dynamic changes significantly influencing its image and leading to

the onset of numerous new forms of use. Niepołomice can be described as a mixed-use town. On the one hand it is the location of forms of use that build its image, and the development of which is based on pre-existing material and intangible qualities based on cultural (the use of the Royal Castle to organise cultural events that often draw on local tradition) and natural attractiveness (services that allow activity related to the close proximity of Niepołomice Forest), while on the other, the forms of use that increase the attractiveness of the town and which are not tied to its heritage (for instance, the Youth Astronomical Observatory, sports facilities, etc.). Niepołomice has also numerous basic forms of use and intensively developing industrial zone, which also has a significant impact on the forms of use within the town. From all the group of the discussed towns,

only three of them have very low functional attractiveness, and almost 2/3 of the group are average towns in terms of forms of use. Most of the analysed towns are monofunctional; only three of them can be described as a mixed-use towns (Niepołomice, Krzeszowice and Kalwaria Zebrzydowska, although the last of the three has two main uses and a series of uses that are of minor importance).

The degree of preservation of small-town image in respect of measureable and non-measureable qualities of towns of the KMA

The analysis of the degree of preservation of small-town image of 14 towns was performed based on the research carried out in small towns of Krakow Metropolitan Area. The results obtained were compared in the second part of Table 1, dividing the degree of the preservation of the image into two groups: an image that is based on measureable qualities and an image based on non-measureable qualities. Taking into account measureable qualities, nearly a half of the analysed towns were found to have a very high degree of the preservation of their small-town image. These are: Lanckorona, Nowy Wiśnicz, Skąta,

miasta wielofunkcyjnego. Z jednej strony, znajdują się w nim funkcje budujące wizerunek, których rozwój opiera się na zastanych wartościach materialnych i niematerialnych bazujących na atrakcyjności kulturowej (wykorzystanie Zamku Królewskiego do organizacji imprez o charakterze kulturalnym często odnoszących się do lokalnej tradycji) i przyrodniczej (usługi proponujące aktywność związaną z bliskim położeniem Puszczy Niepołomickiej), z drugiej – funkcje podnoszące atrakcyjność miasteczka niepowiązane z jego dziedzictwem (np. Młodzieżowe Obserwatorium Astronomiczne, obiekty sportowe i in.). Niepołomice posiadają też liczne funkcje podstawowe, a także intensywnie rozrastającą się strefę przemysłową mającą znaczący wpływ na funkcje występujące w miasteczku. Spośród omawianej grupy miast jedynie trzy to miejscowości o bardzo niskiej atrakcyjności funkcjonalnej, a blisko 2/3 omawianej grupy to miasteczka o przeciętnym zapleczu funkcjonalnym. Większość analizowanych miast to miasteczka monofunkcyjne, a tylko trzy określić można jako miasta wielofunkcyjne (Niepołomice, Krzeszowice i Kalwaria Zebrzydowska, przy czym ta ostatnia ma dwie główne funkcje i szereg funkcji o mniejszym znaczeniu).

Stopień zachowania małomiasteczkowego wizerunku zależny od walorów mierzalnych i niemierzalnych w miasteczkach KOM

Na podstawie przeprowadzonych badań w małych miastach Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego dokonano analizy stopnia zachowania małomiasteczkowego wizerunku 14 miejscowości. Otrzymane wyniki zestawiono w drugiej części tabeli 1, dzieląc stopień zachowania wizerunku na dwie grupy: wizerunek opierający się na wartościach mierzalnych i wizerunek bazujący na wartościach niemierzalnych. Prawie połowa spośród analizowanych miast posiada bardzo wysoki stopień zachowania małomiasteczkowego wizerunku, biorąc pod uwagę walory mierzalne. Są to: Lanckorona, Nowy Wiśnicz, Skąta, Słomniki, Nowe Brzesko i Koszyce. Spośród nich jedynie Lanckorona jest miasteczkiem mającym zachowane walory materialne o wybitnej wartości, podlegające ścisłej ochronie konserwatorskiej. Jednak pod uwagę wzięto w głównej mierze nie rangę zachowanych walorów, lecz małomiasteczkowe cechy jako całość: skalę zabudowy (uwzględniając typową małomiejską architekturę), zachowany układ urbanistyczny, brak elementów dysharmonijnych w skali miasta (lub ich niewielka

ilość), szczególnie tych powstałych na skutek współczesnych przemian (obiekty wielkopowierzchniowego handlu, zespoły zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej poza skalą i in.) Można zauważyć, iż najbardziej zachowany pożądany wizerunek posiadają miasteczka najmniejsze, szczególnie te, które aktualnie znajdują się na uboczu przemian. Wyjątek stanowi Lanckorona, która pomimo swej wzrastającej atrakcyjności, nie straciła małomiasteczkowego wyrazu i piękna. Najniższy stopień zachowania małomiasteczkowego wizerunku mają przeważnie te miasta, które prawa miejskie otrzymały niedawno i nie posiadają miejskiego charakteru przestrzeni (Sułkowice, Świątniki Górne), lub te miasta, które pomimo wysokich walorów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych zostały tak intensywnie przekształcone, iż zatraciły małomiasteczkowy wygląd i piękno, które teraz starają się przywrócić.

W grupie miast, które w szczególnie wysokim stopniu zachowały małomiasteczkowy charakter opierający się na wartościach niemierzalnych, wyróżnić można dwa rodzaje ośrodków. Jedne to miasteczka, które swą lokalną tradycję podtrzymywały od dawna i w okresie intensywnych przemian stała się ona jednym z podstawowych filarów budujących atrakcyjność miasta. Przykładem takiej miejscowości jest Lanckorona. Drugie to takie miejscowości, które na skutek przemian zatraciły swe tradycje i współcześnie starają się je

Słomniki, Nowe Brzesko and Koszyce. Lanckorona is the only town among them that has material qualities of an outstanding quality under strict architectural conservation. However, it was not the rank of the preserved assets or qualities that was mainly taken into account, but small-town qualities such as: the scale of the built environment (including typical small-town architecture), the preservation of the urban layout, the lack of disharmonious elements disrupting the scale of the town (or a small number thereof), especially those that came about as a result of modern changes (big box stores, multifamily residential building complexes that are out of scale, etc.). It can be observed that it is the smallest towns that have the most well-preserved desired image, particularly those which are currently on the sidelines of ongoing changes. Lanckorona is an exception here, which, despite its continuously increasing attractiveness has not lost its small-town expression and beauty. The lowest degree of the preservation of a small-town image can mainly be observed in towns that have received their city rights relatively recently and their space does not have an urban character (Sułkowice, Świątyniki Górne), or towns that, despite good cultural, natural and landscape qualities, were transformed so intensively that they have lost their small-town appearance and beauty, which they now strive to regain.

In the group of towns with a particularly high degree of the

preservation of their small-town character based on non-measurable qualities, we can point out two types of towns. The first are the ones that have upheld their local tradition for a long time, causing it to become one of the basic pillars of the attractiveness in a period of intensive changes. Lanckorona is a good example here. As well as towns that have lost their traditional features in the process of transformation, and, just like Niepołomice, are currently striving to reinstate them.

Conclusions and observations

The analysis of the small towns located within the borders of the Krakow Metropolitan Area allows drawing the following conclusions:

- An image of a small town that meets the requirements of sustainable development is composed of many elements, including a preserved cultural, natural and landscape heritage, as well as the urban roles and functions compatible with the identity of a town.
- Modern changes affecting small towns significantly influence their image. This is important both to the current and future reception of these towns (preserving small-town qualities and the character of a place for future generations).
- A high degree of the preservation of an image based on measurable qualities in towns

(well-preserved historical structures, urban layouts, etc.) is more common than a high degree of the preservation of an image based on non-measurable qualities (well-preserved traditions, rituals, etc.). At the same time, the loss of measurable small-town qualities influences the loss of the attractiveness of a town's image more profoundly – their loss is practically irreversible, while intangible qualities are easier to restore.

- The largest towns from among the group under analysis seek their chances of further developing and increasing the attractiveness of their image through the use of intangible values (a return to tradition, the organisation of local events associated with them, etc.) than smaller towns. This is caused by the fact that larger towns are often heavily spatially transformed and it is difficult for them to build their attractiveness around the preservation of small-town material qualities (perspective foregrounds have been built up, the tissue of central zones has been intensively transformed, etc.). Discovering local traditions anew is a chance for the creation of a new image of an attractive small town.
- The fact worth noticing is an increase in the importance of intangible cultural heritage in towns that occurs in two variants. The first is exposing tradition, rituals and customs which have

przywrócić, co z dobrym skutkiem udaje się Niepołomicom.

Wnioski i spostrzeżenia

Przeprowadzone analizy małych miast znajdujących się w granicach Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego pozwalają na wyciągnięcie następujących wniosków i sformułowanie spostrzeżeń:

- Zgodny z zasadami rozwoju zrównoważonego wizerunek małego miasta to składowa wielu elementów, w tym zachowanego dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazowego, a także pełnionych funkcji współgrających z tożsamością miasteczka.
- Współczesne przemiany małych miast mają istotny wpływ na ich wizerunek. Ma to znaczenie zarówno w odbiorze miast obecnie, jak i w przyszłości (zachowanie małomiasteczkowych cech i charakteru miejsca dla przyszłych pokoleń).
- Wysoki stopień zachowania wizerunku opartego na cechach mierzalnych w miasteczkach (zachowane zabytki, układy urbanistyczne i in.) jest częstszy niż wysoki stopień zachowania wizerunku opartego na cechach niemierzalnych (zachowane tradycje, obrzędy i in.). Jednocześnie utrata małomiasteczkowych walorów mierzalnych w znacznie

większy sposób wpływa na obniżenie atrakcyjności wizerunku miasta – ich utrata jest praktycznie bezpowrotna, podczas gdy wartości niematerialne łatwiej jest odzyskać.

- Miasteczka największe spośród analizowanej grupy częściej niż mniejsze miejscowości upatrują szans dalszego rozwoju i podniesienia atrakcyjności swego wizerunku poprzez wykorzystanie wartości niematerialnych (powrót do tradycji, organizacja lokalnych imprez z tym związanych i in). Jest to spowodowane m.in. tym, iż większe miasteczka są często mocno przetworzone przestrzenie i trudno im budować swą atrakcyjność na zachowanych małomiasteczkowych wartościach materialnych (przedpola widokowe zostały zabudowane, tkanka stref centralnych intensywnie przetworzona itd.). Odkrywanie na nowo lokalnych tradycji jest szansą na kreowanie nowego wizerunku atrakcyjnego małego miasta.
- Należy zwrócić uwagę na wzrost znaczenia dziedzictwa niematerialnego w miasteczkach występującego w dwóch wariantach. Po pierwsze, jako eksponowanie tradycji, obrzędów i zwyczajów, które nieprzerwanie występują w mieście. Po wtóre, jako budowanie wizerunku miasta polegającego na przywracaniu zapomnianych tradycji, które

mogą je wyróżnić na tle innych małych miast.

- Małomiasteczkowy wizerunek zachowany jest częściej w miasteczkach najmniejszych. Związane jest to m.in. z brakiem intensywnych przekształceń w minionych latach, które mogłyby zakłócić harmonię małomiejskiej przestrzeni. Miasteczka te często są także na początku drogi współczesnych przemian, co przy podnoszeniu świadomości mieszkańców na temat zastanych wartości miasteczka stwarza szanse podniesienia atrakcyjności miejsca w sposób zrównoważony.
- Miejscowości o szczególnie wysokiej atrakcyjności kulturowej, przyrodniczej czy krajobrazowej są najbardziej narażone na intensywny wpływ współczesnych przemian na wizerunek miasta, gdyż ze względu na swą atrakcyjność stają się potencjalnym miejscem nowego zamieszkania czy inwestycji. Wzrost zainteresowania małymi miastami o wysokich walorach, z jednej strony, jest szansą dla miasta (promocja miasta, nowe miejsca pracy, atrakcyjne funkcje itd.), z drugiej natomiast, poprzez brak właściwego sterowania przemianami miasta może przyczynić się do utraty jego małomiasteczkowego atrakcyjnego wizerunku. W tym przypadku szczególnie istotne jest ukierunkowanie przemian w taki sposób, by ośrodki te rozwijały się zgodnie z zasadami

been continuously present within a town. The second is building the image of town that is based on reintroduction of forgotten traditions, which can make a town stand out.

- The image of a small town is most often preserved in the smallest towns. This is associated with the lack of intensive changes in recent years, which could have disturbed the harmony of the space of a small town. Such towns are also only starting on the road of modern changes, which, when accompanied with an awareness regarding the existing qualities of a town among its residents, creates opportunities of increasing the attractiveness of a place in a sustainable manner.
- Towns with a particularly high cultural, natural or landscape attractiveness are more vulnerable to the intensive influence of modern changes on a town's image as they become a potential place of residential influx or new construction projects due to their attractiveness. An increase of interest in small towns with good qualities is an opportunity for these towns on the one hand (the promotion of, employment, attractive forms of use, etc.), while on the other, it can lead to the loss of a small town's attractive image through the lack of a proper management of a town's changes. In such case it is particularly important to introduce changes in such a way that

these urban complexes develop in accordance with the principles of sustainable development, preserving their small-town image.

- The image of a small town can be analysed in two ways: as an image in the spatial sense (visual aspect of space), as well as an image in a more general sense; as the "perception of a town", "reception of a town", "opinion about a town". Shaping both the first and second type of image largely depends on the character of modern changes, on the preservation of qualities, their proper use and cultivation.

Agnieszka Wójtowicz-Wróbel

Faculty of Architecture
Cracow University of Technology

Endnotes

¹ Research on the transport accessibility of small towns located in Krakow's area of influence had been carried out by the author and published in a doctoral thesis on the subject of "Modern Problems of the Changes of Small Towns in Krakow's Area of Influence – Based on a Selection of Examples", defended in 2013 at the Faculty of Architecture of the T. Kościuszko Cracow University of Technology.

² The borders of the Krakow Metropolitan Area according to "Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego", put into force by proclamation no. XV/174/03 of the Sejmik of the Małopolskie Voivodship, 22.12.2003.

³ The town with the highest number of inhabitants in this set is Niepołomice (11 500 inhabitants). The successive town in terms of population is Myślenice (around 18 000 inhabitants), which is very different from the small towns included in this analysis by virtue of its scale, use and the changes that it undergoes.

zrównoważonego rozwoju, przy zachowaniu małomiasteczkowego wizerunku.

- Wizerunek małego miasta rozpatrywać można dwutorowo: w znaczeniu przestrzennym (wygląd przestrzeni) oraz w znaczeniu bardziej ogólnym; jako „odbiór miasta”, „wrażenie miasta”, „opinia o mieście”. Kształtowanie zarówno jednego, jak i drugiego wizerunku zależne jest w znacznym stopniu od współczesnych przemian miasteczek, od zachowanych walorów i od właściwego z nich korzystania.

Agnieszka Wójtowicz-Wróbel

Wydział Architektury
Politechnika Krakowska

Przypisy

¹ Badania dostępności komunikacyjnej małych miast znajdujących się w strefie oddziaływania Krakowa zostały przeprowadzone przez autorkę i opublikowane w pracy doktorskiej na temat „Współczesne problemy przeobrażeń małych miast w rejonie oddziaływania Krakowa – na wybranych przykładach”, obronionej w 2013 r. w Politechnice Krakowskiej im. T. Kościuszki na Wydziale Architektury.

² Granice Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego wg Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego przyjętego uchwałą nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego, 22.12.2003.

³ Miasto o największej liczbie mieszkańców w tym zbiorze to Niepołomice (11 500 osób). Kolejne miasto wg liczby mieszkańców to Myślenice (ok. 18 000 osób), które skalą, funkcjami i zachodzącymi w nim przemianami odbiega od miast małych ujętych w analizie.

Literature – Literatura

1. Borcz Z., 2008. Rynki małych miast i wsi o tradycjach miejskich – wartościowe wnętrza krajobrazowe. *Architektura Krajobrazu*, 4, 11–17.
2. Borcz. Z, Niedźwiedzka-Filipiak I., Zaniewska H., 2009. Transformacje miasto-wieś wieś-miasto. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.
3. Cullen G., 1971. The concise town-space. Architectural Press, Kidlington.
4. Gonda-Soroczyńska E., 2015. Wielofunkcyjność uzdrowisk dolnośląskich. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.
5. Heffner K., 2008. Funkcjonowanie miast małych w systemie osadniczym Polski w perspektywie 2033 [w:] Ekspertyzy do koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju 2008–2033, tom I, Ministerstwo Rozwoju regionalnego, Warszawa.
6. Lynch K., 1960. The image of the city. Massachusetts Institute of Technology, President and Fellows of Harvard College.
7. Masztalski R.P., 2005. Przeobrażenia struktury przestrzennej małych miast Dolnego Śląska po 1945 roku. Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej.
8. Mlek M., Zipser W., 2007. Szanse rozwoju małych miast w obszarze metropolitalnym a kształtowanie sieci komunikacyjnej [w:] Małe miasta w obszarach metropolitalnych, Heffner K., Marszał T. (red.), Biuletyn KPZK PAN, Wydawnictwo KPZK PAN, Warszawa.
9. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego przyjęty Uchwałą nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego, 22.12.2003.
10. Przesmycka E., 2001. Przeobrażenia zabudowy i krajobrazu miasteczek Lubelszczyzny. Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej.

11. Wejchert K., 1947. Miasteczka polskie jako zagadnienie urbanistyczne. Wydawnictwo Ministerstwa Odbudowy, Warszawa.

12. Węgleński J., 1974. Społeczne problemy małych miast. Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

13. Wójtowicz-Wróbel A., 2013. Współczesne problemy przeobrażeń małych miast w rejonie oddziaływania Krakowa – na wybranych przykładach. Praca doktorska, Kraków

14. Zaniewska H., 1998. Polskie miasteczka w okresie transformacji społeczno-gospodarczej. Instytut Gospodarki Mieszkaniowej, Warszawa.

15. Zuzańska-Zyśko E., 2006. Małe miasta w okresie transformacji – studium w regionie śląskim. Wydawnictwo Śląsk, Katowice.